

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ

Όνομα : Μαρία-Ναυσικά

Επίθετο: Μπάτζου

Σχολείο: 4^ο Γυμνάσιο Χαριλάου

Σχολικό έτος: 2013-2014

Τμήμα: Α'2

ΠΑΝΑΓΟΥΔΑ

Η εργασία αυτή πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της Νεοελληνικής γλώσσας υπό την επιμέλεια της κας Ναουμίδου Μαρίας.

Την εργασία αυτή την αφιερώνω στην καθηγήτριά
μας κα. Μαρία Ναουμίδου που μας δίδαξε πολλά
πράγματα και μας χάρισε πολλές γνώσεις!

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος σελ.7

Εισαγωγή

1. Η ιστορία της Θεσσαλονίκης
2. Η ιστορία της Παναγούδας.... σελ.9

Κεφάλαιο 1^ο

1. Εξωτερική αρχιτεκτονική της Παναγούδας
2. Εσωτερική αρχιτεκτονική της Παναγούδας...σελ.38

Κεφάλαιο 2^ο

1. Εξωτερική διακόσμηση της Παναγούδας
2. Εσωτερική διακόσμηση της Παναγούδας....σελ.40

Κεφάλαιο 3^ο

1. Αξιολόγηση της Παναγούδας
2. Σύγκριση με άλλα μνημεία της εποχής....σελ.42

Φωτογραφίες από την επίσκεψή μου στο ναό της Παναγούδας...σελ.44

Βιβλιογραφία....σελ.48

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όταν η καθηγήτρια της Νεοελληνικής γλώσσας, μας ανακοίνωσε ότι θα μας βάλει εργασία να γράψουμε για τα μνημεία της Θεσσαλονίκης δεν ενθουσιάστηκα... Όταν μας μοίρασε τα μνημεία που θα έχει ο καθένας και είδα ότι είχα την Παναγούδα, παραξενεύτηκα γιατί δεν είχα ιδέα τι είναι αυτό το μνημείο. Η καθηγήτριά μας, μας εξήγησε πώς πρέπει να εργαστούμε και η αλήθεια είναι ότι είχα μπερδευτεί πάρα πολύ! Έκανα όμως λάθος... Το Πάσχα ήρθε και άρχισα να ετοιμάζω την εργασία μου... Επισκέφθηκα την Παναγούδα, έβγαλα φωτογραφίες, δανείστηκα βιβλία σχετικά με ναούς της Θεσσαλονίκης για να βρω χρήσιμες πληροφορίες, αλλά φυσικά το διαδίκτυο ήταν ο καλύτερος βοηθός μου! Μετά από όλη αυτή την προσπάθεια η εργασία μου ολοκληρώθηκε! Ένιωσα περήφανη, αφού είχα καταφέρει να κάνω την εργασία αυτή! Ελπίζω να άξιζε ο κόπος μου, γιατί πραγματικά προσπάθησα πολύ για να φτιάξω αυτή την εργασία που τελικά όμως μου πρόσφερε πολλές νέες γνώσεις σχετικά με την Παναγούδα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1) Η ιστορία της Θεσσαλονίκης

α. Η **Θεσσαλονίκη**, είναι η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας. Αποτελεί έδρα της Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης, της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Μακεδονίας Θράκης. Από την ίδρυσή της από τον Κάσσανδρο ως μια ακμάζουσα ελληνιστική πόλη μέχρι την οθωμανική κυριαρχία αξιοποιεί την στρατηγική της θέση και αναπτύσσεται σε μια πολυπολιτισμική πόλη. Από το 1912, με τη λήξη των Βαλκανικών Πολέμων και την ενσωμάτωση της περιοχής στο σύγχρονο Ελληνικό Κράτος, η Θεσσαλονίκη αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας. Ο πληθυσμός του πολεοδομικού συγκροτήματος υπολογίζεται σήμερα στους 788.952 κατοίκους (2011).

Η ίδρυση της πόλης στην ελληνιστική εποχή συμπίπτει με μια κρίσιμη φάση στην ιστορία του Μακεδονικού Βασιλείου, που ξεκινά από τον πρόωρο θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου και με την διεκδίκηση του θρόνου του Μακεδόνα βασιλιά από τους επιγόνους του. Ο στρατηγός Κάσσανδρος για να μπορέσει να διεκδικήσει το θρόνο της Μακεδονίας, παντρεύτηκε την ετεροθαλή αδελφή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, την Θεσσαλονίκη, προς τιμήν της οποίας ίδρυσε την πόλη συνενώνοντας 26 πολίχνες, που βρίσκονταν γύρω από το Θερμαϊκό κόλπο.

Τον 2ο π.Χ. αιώνα η πόλη κατακτήθηκε από τους Ρωμαίους, όπως και ο υπόλοιπος ελλαδικός χώρος

και αποτέλεσε έδρα του ρωμαϊκού θέματος της Μακεδονίας. Η στρατηγική θέση της πόλης διαφαίνεται καταρχήν, όταν επιλέχτηκε ως Αυτοκρατορική πρωτεύουσα στα χρόνια της βασιλείας του Γαλέριου, όταν και κτίστηκε το αυτοκρατορικό παλάτι. Η σημασία της φάνηκε και αργότερα από την πρόθεση της μεταφορά της πρωτεύουσας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από τον Μεγάλο Κωνσταντίνο προς τα ανατολικά, καθώς υπήρξε μια από τις υποψήφιες πόλεις οι οποίες είχαν προταθεί ως αντικαταστάτριες της Ρώμης, για να επιλεγεί τελικά το Βυζάντιο. Παρά την μη επιλογή της ως πρωτεύουσα, αποκτά τον τίτλο της *Συμβασιλεύουσας* πόλης και κατά την Βυζαντινή Περίοδο.

Μετά την οθωμανική κατάκτησή της από τους Οθωμανούς το 1432, παραμένει στην Οθωμανική αυτοκρατορία για περίπου πέντε αιώνες. Με την εκδίωξη των Εβραίων από την Ιβηρική Χερσόνησο, και τη Βόρεια Ευρώπη, η Θεσσαλονίκη αποκτά την δική της εβραϊκή κοινότητα. Η εγκατάσταση αυτή των Εβραίων στη Θεσσαλονίκη, ανέδειξε την πόλη ως τη σημαντικότερη παγκόσμια εβραϊκή μητρόπολη μέχρι τουλάχιστον τις αρχές του 20ού αιώνα. Ιδιαίτερα από τα μέσα του 19ου αιώνα, η πόλη υπήρξε το πλέον κοσμοπολίτικο αστικοποιούμενο κέντρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ο σημαντικότερος πόλος πολιτικών κινήσεων και κινημάτων που συνάντησε στην μακρόχρονη ιστορία της.

Με την ένταξή της στον κορμό του Ελληνικού Κράτους το 1912, ο πληθυσμός της πόλης παρουσιάζει σημαντικές μεταβολές με την μετακίνηση του μουσουλμανικού πληθυσμού και την αντικατάστασή του από προσφυγικούς πληθυσμούς της Μικράς Ασίας και

της Ανατολικής Θράκης. Οι πληθυσμιακές μεταβολές συνέτειναν στην αλλαγή της πληθυσμιακής κατάστασης της πόλης με την ενίσχυση του ελληνικού στοιχείου. Η πολεοδομική και αρχιτεκτονική της αναδιοργάνωση επιταχύνθηκε από τη Μεγάλη Πυρκαγιά του 1917 και τις προσπάθειες της νέας ελληνικής διοίκησης για προσθέσει αρχαιοελληνικά και ευρωπαϊκά στοιχεία στο αρχιτεκτονικό ύφος της πόλης, που οδήγησε στην καταστροφή αρκετών οθωμανικών λατρευτικών και λειτουργικών κτηρίων. Οι σημαντικότερες πληθυσμιακές μεταβολές παρατηρούνται με το ολοκαύτωμα της ακμαίας εβραϊκής κοινότητας από τα ναζιστικά στρατεύματα την περίοδο της τριπλής κατοχής κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με την εγκατάσταση του μικρασιατικού και θρακιώτικου προσφυγικού πληθυσμού έπειτα από την Μικρασιατική Καταστροφή το 1922 και με την εσωτερική μετανάστευση που παρατηρείται κατά την δεκαετία του '50 και μεταγενέστερα προς τα μεγάλα αστικά κέντρα.

β. Σχετικά με την ίδρυση της Θεσσαλονίκης υφίστανται δύο κύριες μαρτυρίες. Η πρώτη ανήκει στον αρχαίο ιστορικό Στράβωνα και είναι η επικρατέστερη μεταξύ των σύγχρονων ιστορικών με αποκλίσεις ως προς το έτος ίδρυσης. Η δεύτερη μαρτυρία είναι του Στεφάνου του Βυζαντίου, ο οποίος θεωρεί ως ιδρυτή της πόλης το Φίλιππο Β'.

Η επικρατούσα άποψη της ίδρυσης της Θεσσαλονίκης το 316/315 π.Χ. από τον σφετεριστή του θρόνου του Βασιλείου της Μακεδονίας Κάσσανδρο, σχετίζει την επιλογή του με την αντίληψη για τη στρατηγική θέση αυτής της ενδότατης κοιλότητας της μακεδονικής

ακτογραμμής, η οποία εύκολα θα μπορούσε να συνδέσει την ενδοχώρα με τη θάλασσα, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για ακμάζουσα εμπορική κίνηση, ενώ συνάμα παρείχε και ασφάλεια από επιδρομές. Επιπλέον ο Κάσσανδρος υπολόγιζε τον οπλισμό της Θεσσαλονίκης ως μια δεύτερη πράξη, που θα νομιμοποιούσε τις διεκδικήσεις του επί του μακεδονικού θρόνου έπειτα και από το γάμο του με γόνο της βασιλικής δυναστείας. Στην ελληνιστική Θεσσαλονίκη από όσο γνωρίζουμε υπήρχαν οι φυλές: *Αντιγονίς*, *Διονυσιάς* και *Ασκληπιιάς* και οι δήμοι *Βουκεφάλεια* και *Κεκροπίς*.

Με βασικό άξονα την αρχαία πόλη της Θέρμης, ο Κάσσανδρος ανάγκασε σε μετοίκηση τους πληθυσμούς 26 τοπικών, παράκτιων πολισμάτων δημιουργώντας τη νέα πολιτεία, που ονοματοθέτησε προς τιμή της συζύγου του, Θεσσαλονίκης. Η εμπορική σημασία της πόλης προσέλκυσε από νωρίς (3ος αιώνας π.Χ.) διάφορους εποίκους (Αιγύπτιους, Σύρους, Ιουδαίους) αυξάνοντας τον πληθυσμό και το τοπογραφικό της μέγεθος, ενώ διατηρούσε εμπορικές επαφές με όλα τα λιμάνια της Ανατολής. Από τα ιστορικά δεδομένα φαίνεται πως η πόλη διέθετε μόνιμη φρουρά Γαλατών μισθοφόρων.

Δυστυχώς ελάχιστα μας είναι γνωστά για την ελληνιστική ιστορία της πόλεως. Στα πρώτα χρόνια ζωής της Θεσσαλονίκης άρχισε και ο ανταγωνισμός με την επίσης μακεδονική αποικία της Δημητριάδος στον Παγασητικό κόλπο. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι ξεπέρασε σε δόξα και αίγλη την πρωτεύουσα Πέλλα μιας και ήταν η βάση του μακεδονικού στόλου. Οι αρχαίοι Μακεδόνες πίστευαν πως την πόλη προστάτευαν οι θεοί του Ολύμπου. Στην σύγχρονη πλατεία Διοικητηρίου, έχει αποκαλυφθεί τμήμα λαμπρού

οικοδομήματος, το οποίο ίσως να ήταν βασιλική κατοικία των Μακεδόνων βασιλέων.

Το 287 π.Χ. όταν οι βασιλείς Πύρρος και Λυσίμαχος νίκησαν τον βασιλέα της Μακεδονίας Δημήτριο Πολιορκητή, φαίνεται πως η Θεσσαλονίκη έπεσε προσωρινά στην κατοχή του πρώτου και αργότερα υπό την κατοχή του δευτέρου. Το 279 π.Χ. όταν οι Κέλτες επιχείρησαν να κατακτήσουν την πόλη, λίγο πριν φτάσουν στα τείχη της αναχαιτίστηκαν και αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν στους Δελφούς και την Αιτωλία. Μετά από μια σειρά αναταραχών η μακεδονική πόλη περιήλθε στους Αντιγονίδες (277 π.Χ.). Το 273 π.Χ. στην πόλη κατέφυγε ο ηττημένος από τον Πύρρο, Αντίγονος Β' Γονατάς σε μια προσπάθεια ανασύνταξης του στρατού για να κτυπήσει τον εισβολέα Πύρρο. Εκεί μάλιστα ναυπήγησε στο λιμάνι της ισχυρό στόλο και κατανίκησε τον πτολεμαϊκό. Αυτό ωφέλησε την νύμφη του Θερμαϊκού. Από τα χρόνια της βασιλείας του, άρχισε η περίοδος πυκνής κατοίκησης της Θεσσαλονίκης. Σε ένα διάταγμα της Ιστιαίας (270-200 π.Χ.) αναφέρονται στην λίστα των προξένων της δύο Θεσσαλονικείς, ενώ σε ένα άλλο του 224/3 π.Χ. αναφέρεται ένας επώνυμος ιερέας της Θεσσαλονίκης. Παράλληλα ανάμεσα στα έτη 239 με 221 π.Χ. αναφέρονται οι επισκέψεις των δύο Αντιγονιδών βασιλέων στην πόλη, του Δημητρίου Β' και του Αντιγόνου Γ'.

Το 197 π.Χ. κατέφυγε στην Θεσσαλονίκη ο Φίλιππος Ε', μετά την ήττα του από τους Ρωμαίους. Το 187 π.Χ. η πόλη έκοψε τα πρώτα νομίσματά της με την επιγραφή ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ και εικονίζονταν ο Διόνυσος, ο Ερμής, ο Πήγασος, η αίγα και ο τράγος. Επίσης στις 15 Δαισίου του αυτού έτους ο Φίλιππος Ε' εξέδωσε

βασιλικό διάταγμα σε μαρμάρινη στήλη που απευθυνόταν στον έμπιστο αντιπρόσωπό του Ανδρόνικο, για την διαχείριση του Σεραπείου. Το 185 π.Χ. ο Αντιγονίδης βασιλεύς συνόδευσε στην Θεσσαλονίκη τη ρωμαϊκή πρεσβεία μέσω των Τεμπών. Εκεί έγινε σύσκεψη μεταξύ Μακεδόνων και Ρωμαίων για την τύχη των υπό μακεδονικής κυριαρχίας Θρακών. Μετά το πέρας της θρακικής εκστρατείας (184-183 π.Χ.), αποκαλύφθηκε συνωμοσία εις βάρος του Φιλίππου από τον φιλορωμαίο υιό του *Δημήτριο*, για την ανατροπή του. Για να ανατρέψει τις φιλορωμαϊκές εστίες της Μακεδονίας που εστιάζονταν στις παραλιακές πόλεις, ο Φίλιππος μετέφερε αποίκους από το εσωτερικό της χώρας προς τα παράλια και αντίστροφα. Αυτά τα σκληρά μέτρα δυσαρέστησαν την Θεσσαλονίκη, αν και με το μέτρο αυτό προήχθη η βιομηχανία, η οικονομία και η στρατιωτική της φύλαξη. Εν τέλει κατέστρωσε στην Θεσσαλονίκη το σχέδιο εξοντώσεώς του. Αυτό έγινε, αφού διαχείμασε στην πόλη τον χειμώνα του 181/180 π.Χ. Κατά την άνοιξη του 179 π.Χ. ο Φίλιππος πραγματοποίησε περιοδεία από την Δημητριάδα στην Θεσσαλονίκη, επιδεικνύοντας στους άρχοντες τον διάδοχο που προόριζε: τον Αντίγονο, ανεψιό του Αντιγόνου Δώσωνος.

Αξίζει να αναφερθεί κατά την περίοδο αυτή και ένα τέκνο της ελληνιστικής Θεσσαλονίκης, ο *Ίων*. Αυτός διετέλεσε αρχηγός μαζί με τον Αρτέμωνα από την Δολοπία, ενός σώματος 400 ακοντιστών και ισαρίθμων σφενδονητών κατά την μάχη στον Καλλίνικο λόφο (Μάιος του 171 π.Χ.) που έληξε σε μακεδονική νίκη. Επίσης ήταν και ο προστάτης των υιών του Περσέως που αργότερα τα παρέδωσε στους Ρωμαίους μετά την μάχη της Πύδνας. Κατά την διάρκεια των Ρωμαιο-

Μακεδονικών πολέμων, τον Ιούνιο του 169 π.Χ., η πόλη μαζί με την Αίνεια, την Κασσάνδρεια και την Αντιγόνη, απέκρουσαν ηρωϊκά τις επιθέσεις του ρωμαϊκού στόλου του Γάιου Μάρκου Φίγλου, στον οποίο συνέδραμαν ο Ευμένης και ο Προυσίας. Στην συνέχεια 500 Γαλάτες της Θεσσαλονίκης ενίσχυσαν την άμυνα της Κασσάνδρειας που απέκρουσε εκ νέου μια εκ θαλάσσης επίθεση των Ρωμαίων.

Στο διοικητικό επίπεδο η πόλη απολάμβανε ελεγχόμενη αυτονομία που διαχειριζόταν η Εκκλησία του Δήμου και η Βουλή, ενώ συνάμα τελούσε υπό την επικυριαρχία του βασιλιά, ο οποίος ασκούσε την πολιτική εξουσία του μέσω κρατικών υπαλλήλων – εντολοδόχων, των *Βασιλικών*, ενώ διορίζε και το στρατιωτικό διοικητή, τον *Επιστάτη*, ο οποίος είχε ως υπόβαθμους τον *Υπεπιστάτη* και τους *Αρμοστές*.

Υ. Η κατάλυση του Βασιλείου των Αντιγονιδών από τα ρωμαϊκά στρατεύματα του ύπατου Λεύκιου Αιμίλιου Παύλου το 168 π.Χ. έφερε τη Θεσσαλονίκη στα όρια της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας (*Res Publica Romana*). Δύο ημέρες μετά την φονική μάχη, η μακεδονική μεγαλούπολη έπεσε στα χέρια των νικητών (24 Ιουνίου 168 π.Χ.). Ο τελευταίος Αντιγονίδης βασιλιάς κατέφυγε προσωρινά στην πόλη, όπου διέταξε τον φρούραρχό της, Ευμένη, να συγκεντρώσει στο λιμάνι της τον μακεδονικό στόλο και να τον πυρπολήσει. Αρχικά ορίστηκε πρωτεύουσα της μίας από τις τέσσερις «μερίδες» - "regiones", στις οποίες είχαν χωρίσει οι Ρωμαίοι το ελληνιστικό βασίλειο, με έκταση από τον Στρυμόνα ως τον Αξιό (*Macedonia Secunda*). Έπειτα, όμως, από την καταστολή της επανάστασης του Αδραμυτηνού

Ανδρίσκου, τον οποίο φαίνεται να μην υποστήριξαν οι Θεσσαλονικείς, πραγματοποιήθηκε διοικητική αναδιάρθρωση και η Μακεδονία, με όρια εκτενέστερα του Βασιλείου των Αντιγονιδών, ανακηρύχθηκε ρωμαϊκή επαρχία (*Provincia Macedonia*) διοικούμενη από Ανθύπατο με πρωτεύουσα και έδρα του πραίτορα τη Θεσσαλονίκη.

Η κατασκευή της *Via Egnatia* από τους Ρωμαίους μεταξύ 146 – 120 π.Χ., του βασικού στρατιωτικού και εμπορικού διαύλου της ανατολικής διοίκησης, η οποία ένωνε την Αδριατική με τον Ελλήσποντο και τη Μικρά Ασία, προώθησε την αξιολογική σημασία της πόλης και εμπέδωσε την πρωταγωνιστική της παρέμφαση μέσα στο μεγεθούμενο κράτος. Έτσι, μέχρι το δεύτερο μισό του 2ου π.Χ. αιώνα, η Θεσσαλονίκη είχε αναδειχτεί στο κυρίαρχο σταυροδρόμι και βάση της εμπορικής και στρατιωτικής δραστηριότητας.

Στην εμφύλια διαμάχη δημοκρατικών και αυτοκρατορικών, που ακολούθησε τη δολοφονία του Ιουλίου Καίσαρα (44 μ.Χ.), οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης τάχθηκαν στο πλευρό των δεύτερων. Η ολοκληρωτική νίκη των αυτοκρατορικών Αντωνίου και Οκταβιανού έναντι των Βρούτου και Κάσσιου το 42 μ.Χ. στους Φιλίππους οδήγησε στην απόδοση περισσότερων προνομίων στην πόλη και ουσιαστικής αυτοδιοίκησης με την ανακήρυξή της σε «ελεύθερη πόλη» - *Civitas Libera*. Κατά τον τελευταίο προχριστιανικό αιώνα όλο και περισσότεροι Ιουδαίοι μετοικούσαν στη Θεσσαλονίκη δημιουργώντας μια μεγάλη ιουδαϊκή παροικία, τοποθετημένη κοντά στο λιμάνι. Στη συναγωγή αυτής

της κοινότητας κήρυξε τη χριστιανική πίστη ο Απόστολος Παύλος το 50 μ.Χ. Οι δύο επιστολές του προς τη μερίδα των εκ χριστιανισθέντων μελών της, αλλά και πρώην εθνικών κατοίκων της πόλης, αποτελούν τα αρχαιότερα κείμενα της Καινής Διαθήκης

Ωστόσο δεν υπάρχει καμία ιστορική απόδειξη ότι ο Απόστολος Παύλος κήρυξε σε ιουδαϊκή συναγωγή και η μοναδική αναφορά στις επιστολές του έχουν να κάνουν περισσότερο με την έννοια της "συναγωγής" ως συνάθροιση. Επιστολές:

Η χριστιανική κοινότητα της Θεσσαλονίκης ευδοκίμησε και έγινε υπόδειγμα για όλες τις άλλες ελλαδικές κοινότητες, όπως φαίνεται και από την Α' Επιστολή του Αποστόλου Παύλου, όπου εγκωμιάζει την τοπική εκκλησία. Ωστόσο, ο χριστιανικός χαρακτήρας της πόλης έγινε εντονότερος στη διάρκεια της βασιλείας του Γαλέριου, όταν δίδαξε και μαρτύρησε ο πολιούχος της πόλης Άγιος Δημήτριος (305 μ.Χ.).

Η Θεσσαλονίκη, όπως και ολόκληρη η Μακεδονία, ακολούθησε τη μακρά περίοδο ευημερίας που διασφάλιζε η Pax Romana, η περιώνυμη ρωμαϊκή ειρήνη που διήπε την Αυτοκρατορία μέχρι και το τέλος περίπου της δυναστείας των Αντωνίωνων. Το μέγεθος της αξίας της διαφαίνεται από τους τιμητικούς τίτλους, που της αποδόθηκαν από σειρά αυτοκρατόρων.

Στο στάδιο της παρακμής του παραδοσιακού ρωμαϊκού - παγανιστικού κράτους και της μετατόπισης του κέντρου βάρους του στην ανατολή προκειμένου σε λιγότερο από έναν αιώνα να μετασχηματιστεί στη νέα κρατική οντότητα, που αργότερα αποκλήθηκε βυζαντινή, και πάλι η Θεσσαλονίκη διαδραμάτισε σημαίνοντα ρόλο. Αρχικά ως πρωτεύουσα του Γαλερίου, ενός από τους

Καίσαρες της τετραρχίας που εξουσίασε το *imperium* λίγο πριν τη μονοκρατορική επιβολή του Μεγάλου Κωνσταντίνου και έπειτα ως υποψήφια νέα πρωτεύουσα του κράτους προτύπωσε τη δυναμική, που θα ενείχε στη διάρκεια της Χριστιανικής Αυτοκρατορίας της Ανατολής

Δ. Η πόλη συνδέθηκε εξ αρχής με την ιστορική προσωπικότητα, που θα μετάλλασσε την παγανιστική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στο μακροβιότερο χριστιανικό βασίλειο, τον θεμελιωτή του Βυζαντινού κράτους, Κωνσταντίνο τον Μεγάλο. Το 324 ο Κωνσταντίνος, στο πλαίσιο της διαμάχης του με το Λικίνιο, χρησιμοποίησε τη Θεσσαλονίκη ως στρατιωτικό ορμητήριο κατασκευάζοντας νέο λιμάνι, τον περιώνυμο «σκαπτό λιμένα», προκειμένου να συγκεντρώσει σ' αυτό στόλο από 200 «τριακόντορες» γαλέρες και 2000 εμπορικά πλοία, τα οποία θα μετέφεραν τον στρατό του, δύναμης 120.000 ανδρών.

Μετά την οριστική επικράτηση του Κωνσταντίνου έναντι του Λικίνιου στη Μάχη της Χρυσούπολης, ο δεύτερος με παρέμβαση της αδερφής του και συζύγου του Μ. Κωνσταντίνου εστάλη εξόριστος στο φρούριο της Ακρόπολης της Θεσσαλονίκης. Εκεί κατά τον ιστορικό Ζώσιμο δολοφονήθηκε με εντολή του Κωνσταντίνου.

Η μεταφορά της πρωτεύουσας της Αυτοκρατορίας ανατολικά, στην παλαιά αποικία των Μεγαρέων, το Βυζάντιο, την από τούδε Κωνσταντινούπολη ή *Νέα Ρώμη* (*Nova Roma*), θα συντελέσει στην περαιτέρω ανάδειξη της Θεσσαλονίκης. Η παραυξάνουσα αντίληψη

της γεωστρατηγικής της σημασίας και τα έργα που κατασκευάζονται στην πόλη, με πρόνοια των αυτοκρατόρων Ιουλιανού και Μεγάλου Θεοδόσιου, την καθιστούν «*ὄφθαλμὸ τῆς Εὐρώπης καὶ κατ'ἐξοχὴν τῆς Ἑλλάδος*». Γίνεται «*Συμβασιλεύουσα*», ονομάζεται «*Μεγαλούπολις*» και κατέχει τη θέση της επόμενης μετά την Κωνσταντινούπολη πόλης της Αυτοκρατορίας (*Θεσσαλονίκη μετὰ τὴν μεγάλην παρὰ Ῥωμαίων πρώτην πόλιν*).

Ο Μέγας Θεοδόσιος, ως Αύγουστος της Ανατολής αρχικά, χρησιμοποίησε ως έδρα του τη Θεσσαλονίκη. Αφού απέκρουσε τους Γότθους το 378 ασπάσθηκε τον Χριστιανισμό, με προτροπή του Επισκόπου Θεσσαλονίκης Ασχολίου, και προχώρησε στη συστηματική οχύρωση της πόλης, εργασία που ανέθεσε στον Πέρση Ορμίσδα. Από τη Θεσσαλονίκη εξέδωσε και το αυτοκρατορικό διάταγμα με το οποίο όριζε τον Χριστιανισμό ως επίσημη θρησκεία του κράτους.

Ιστορική για τη σκληρότητά της έχει μείνει η πράξη της σφαγής 7.000 Θεσσαλονικέων στον Ιππόδρομο το 390, με διαταγή του Θεοδοσίου, ως τιμωρία για την εξέγερση εναντίον της φρουράς του, που αποτελούταν από ηττημένους Γότθους υπό τον Βουτέριχο.

Οι δοκιμασίες της Θεσσαλονίκης από τις επιδρομές των γοθθικών φύλων συνεχίστηκαν μέχρι και το τέλος του 5ου αιώνα, οπότε η πόλη κατάφερε να εξασφαλίσει μικρό διάστημα ειρήνης και ευημερίας. Στην ευπραγία της βοήθησε και ο μακεδονικής καταγωγής αυτοκράτορας Ιουστινιανός, δίδοντας ιδιαίτερο βάρος στα προβλήματά της και ανάγοντάς την σε πρωτεύουσα του Ιλλυρικού πραιτορίου.

Στα τέλη του 6ου αιώνα παρουσιάστηκε η σλαβική απειλή, η οποία έμελλε να ταλανίζει την πόλη για τους δύο επόμενους αιώνες. Τα σλαβικά φύλα, αρχικά με την καθοδήγηση των Αβάρων και αργότερα αυτόνομα, πραγματοποίησαν πολλές επιδρομές εναντίον της Θεσσαλονίκης με σημαντικότερες αυτές του 586 και του 597. Τέλος στις σλαβικές βλέψεις έδωσε το 688 ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός Β΄, ο επικαλούμενος *Ρινότμητος*, ο οποίος νικώντας τους Σλάβους εισήλθε θριαμβευτής στην πόλη.

Την περίοδο της Εικονομαχίας σε αντίδραση στην εικονόφιλη στάση της Εκκλησίας της Ρώμης ο αυτοκράτορας Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος απέσπασε το ανατολικό Ιλλυρικό από την εκκλησιαστική δικαιοδοσία της Ρώμης και το απέδωσε στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Έπειτα από αυτό το γεγονός ο Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης έπαψε να είναι Βικάριος του Πάπα και η τοπική εκκλησία συνέδεσε την πορεία της με την ανατολική εκκλησιαστική διοίκηση. Το δεύτερο μισό του 9ου αιώνα έλαβε χώρα και η αποστολή προς τους σλαβικούς λαούς των Θεσσαλονικέων αδελφών Κυρίλλου και Μεθοδίου, η δράση των οποίων συνδέθηκε με την απαρχή του εκχριστιανισμού αλλά και της φιλολογίας των Σλάβων.

Το 904 η πόλη δέχθηκε επίθεση από τους Σαρακηνούς με αρχηγό τον εξισλαμισθέντα Λέοντα Τριπολίτη. Η σφοδρότητα της επίθεσης και η απροετοίμασία πολιορκίας οδήγησαν στην άλωση και τη λεηλασία της. Παρ' όλα αυτά ο 10ος και οι αρχές του 11ου αιώνα χαρακτηρίστηκαν ως περίοδος αναδόμησης και η Αυτοκρατορία χωρίσθηκε σε «θέματα». Η Θεσσαλονίκη αναδείχθηκε πρωτεύουσα ενός θέματος που επιβίωσε έως και τον 15ο αιώνα.

Ξ. Γεγονός – ορόσημο για την ιστορία της Θεσσαλονίκης θεωρείται η άλωσή της από τους Νορμανδούς το 1185. Στις 15 Αυγούστου του 1185 νορμανδικός στόλος μεταφέροντας 80.000 στρατό κατέπλευσε στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης και άρχισε την πολιορκία από ξηρά και θάλασσα. Ο ανεφοδιασμός, όμως, της πόλης δεν ήταν επαρκής, ο διοικητής της Δαβίδ Κομνηνός δεν ήταν ικανός να οργανώσει κατάλληλα την άμυνα, εγκατέλειψε τους αμυνόμενους και οι ενισχύσεις από την Κωνσταντινούπολη έφτασαν πολύ αργά. Έτσι οι Νορμανδοί, μέσα σε λίγες μέρες, (24 Αυγούστου 1185) αφού έχασαν 3.000 στρατιώτες, κατέλαβαν τη Θεσσαλονίκη, παρά την ηρωϊκή άμυνα των κατοίκων και τη λεηλάτησαν, θανατώνοντας 7.000 από τους κατοίκους της. Βασικός ιστορικός της άλωσης ήταν ο Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ευστάθιος, από το έργο του οποίου «*Ιστορία της αλώσεως της Θεσσαλονίκης υπό των Νορμανδών*» αντλούνται οι περισσότερες πληροφορίες.¹

Η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους στα 1204 και η κατάλυση της Αυτοκρατορίας οδήγησε τους Θεσσαλονικείς σε διαπραγματεύσεις με το Φράγκο ηγεμόνα Βονιφάτιο το Μομφερατικό, αποτέλεσμα των οποίων υπήρξε η παράδοση της πόλης με τον όρο της διατήρησης των παλαιών τοπικών προνομίων. Ο Βονιφάτιος ίδρυσε το Βασίλειο της Θεσσαλονίκης (*Royaume de Thessalonique*), που υπήρξε βραχύβιο, εκτίνοντας το βίο του σε είκοσι χρόνια.

Το 1224 ο Δεσπότης της Ηπείρου, Θεόδωρος Δούκας κατέλαβε τη Θεσσαλονίκη και

χρίστηκε *Βασιλεύς των Ρωμαίων* από τον Αρχιεπίσκοπο Αχριδών Δημήτριο Χωματιανό. Ο Θεόδωρος όρισε τη Θεσσαλονίκη πρωτεύουσα της ηγεμονίας του, η οποία αποτελούσε το αντίπαλο δέος του άλλου βυζαντινού κράτους, της Αυτοκρατορίας της Νικαίας.

Η παρακμή του κράτους του Θεοδώρου εκκίνησε από την ήττα του το 1230 στην Κλοκοτνίτσα από τον Ιωάννη Ασάν Β'. Το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών του καταλήφθηκε από τους Βουλγάρους ενώ στη Θεσσαλονίκη συνέχισαν να βασιλεύουν οι διάδοχοι του Θεοδώρου έως το 1246, οπότε την κατέλαβε ο Αυτοκράτορας της Νικαίας Ιωάννης Γ' Δούκας Βατάτζης.

ΣΤ. Το επαναστατικό κίνημα των Ζηλωτών εμφανίστηκε ως μια πρωτότυπη δημοκρατική νησίδα στο μεσαιωνικό κόσμο, όπου ο ηγεμονισμός, ο διαχωρισμός των ευγενών από το λαό και η «ελέω θεού» διοίκηση αποτελούσαν τα απόλυτα θέσφατα. Η διαπάλη μεταξύ του μέγα δούκα Αλεξίου Απόκαυκου και του Ιωάννη Καντακουζηνού για την κυριαρχία της επιρροής στο βυζαντινό θρόνο οδήγησε την Αυτοκρατορία σε εμφύλιο πόλεμο, αποτελέσματα του οποίου ήταν η δημιουργία χιλιάδων οικονομικών προσφύγων, συνωστιζόμενων σε μεγάλα αστικά κέντρα όπως η Θεσσαλονίκη. Η ογκούμενη δυσαρέσκεια των λαϊκών τάξεων έναντι των ευγενών, που υποστήριζαν τον Καντακουζηνό, έφερε τη στάση των Ζηλωτών το 1342. Στις αρχές του έτους ο λαός της Θεσσαλονίκης, συντασσόμενος με την πλευρά της Άννας της Σαβοΐας και του Απόκαυκου και καθοδηγούμενος από

τους Ζηλωτές, στασίασε και λεηλάτησε τα σπίτια του διοικητή της πόλης και των εύπορων ευγενών. Αφού επιβλήθηκαν απόλυτα μέσα στην πόλη, οι Ζηλωτές ανέλαβαν την εξουσία.

Αυτή η πρόωρη κίνηση προλεταριακής διεκδίκησης κυριάρχησε μέχρι και το 1349 όταν η αντεπανάσταση, οργανωμένη από μέλη της αυτοκρατορικής αυλής, ανέτρεψε τους Ζηλωτές και επανέφερε την πόλη στην αυτοκρατορική «νομιμοφροσύνη».

Παρά τις πολιτικές αναταραχές, κατά το 13ο και 14ο αιώνα η πόλη γνώρισε ιδιαίτερη πνευματική άνθηση και ανέδειξε πληθώρα λογίων, θεολόγων και καλλιτεχνών. Ιδιαίτερα στον τομέα της τέχνης οι σχολές της Θεσσαλονίκης επηρέασαν ολόκληρο το βαλκανικό χριστιανικό κόσμο και τη Ρωσία. Η όλη αυτή πνευματική κίνηση ονομάστηκε Παλαιολόγεια Αναγέννηση και είναι η περίοδος κατά την οποία η συμβασιλεύουσα Θεσσαλονίκη διεκδικεί τα πνευματικά πρωτεία της Αυτοκρατορίας.

Σε αυτό το κλίμα συνέβαλλε η επικράτηση των ιδεών των Ησυχαστών, που ως βασικό εκφραστή είχαν τον Αρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης Γρηγόριο Παλαμά. Η ησυχαστική κίνηση παρ' ότι απετέλεσε τροχοπέδη στη διδασκαλία των φιλοσοφικών σπουδών και της κλασικής παιδείας εντούτοις ανανέωσε τη μοναστική κίνηση και τέχνη, που εξακολούθησε να επιζεί στον Άθωνα και μετά την κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

η. Η οθωμανική προέλαση στα ευρωπαϊκά εδάφη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και η σταδιακή κατάληψη της βαλκανικής χερσονήσου διεμφάνισαν τα αποτελέσματά τους στη Θεσσαλονίκη, η οποία αποκλεισμένη από την ξηρά και χωρίς τη δυνατότητα λήψης εξωτερικής βοήθειας παραδόθηκε «*φόρου υποτελής*» στο Σουλτάνο Βαγιαζήτ Α΄ το 1387 έπειτα από τετραετή πολιορκία.

Ο ιστορικός Δούκας αναφέρει καταστροφή της Θεσσαλονίκης το 1391 από το Βαγιαζήτ με αιτία τη δραπετεύση του Μανουήλ Β' από τη σουλτανική αυλή και την ανάδειξή του σε Αυτοκράτορα. Η πρώτη οθωμανική κατοχή της πόλης διήρκεσε έως το 1403 οπότε ο Αυτοκράτορας Μανουήλ, επωφελούμενος της ήττας του Βαγιαζήτ από τον Ταμερλάνο και της ακόλουθης εμφύλιας διαμάχης μεταξύ των γιών του για τη διαδοχή, κατάφερε να του αποδοθεί η Θεσσαλονίκη ως αντάλλαγμα της συνδρομής του στο γιο του Βαγιαζήτ, Σουλεϊμάν Τσελεμπί.

Η ακεσφορία των εσωτερικών τραυμάτων της ηγεμονίας των Οσμανλιδών, η νέα της επιθετική ορμή έναντι των βυζαντινών εδαφών αλλά και η αδυναμία της παρηκμασμένης Αυτοκρατορίας στην υπεράσπισή τους οδήγησε το 1420 στην υπό όρους παράδοση της πολιορκούμενης Θεσσαλονίκης στους Βενετούς.

Η επταετής κατοχή από τα στρατεύματα της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας υπήρξε ουσιαστικά περίοδος παρακμής για την πόλη. Ο ναυτικός και επίγειος αποκλεισμός της από τους Οθωμανούς σήμανε την

οικονομική της εξασθένηση, που σε συνδυασμό με τη δυναστική συμπεριφορά των Βενετών ενέτειναν τη λαϊκή δυσαρέσκεια. Κατά την πολιορκία υπό τον σουλτάνο Μουράτ τον Β' η πόλη πρόβαλε αντίσταση και δεν δέχτηκε την πρόταση του σουλτάνου για παράδοση. Τότε ο σουλτάνος "κήρυξε με σάλπιγγα (προς το στρατό του) λέγοντας: Σας δίνω τα πάντα που υπάρχουν στην πόλη, άνδρες, γυναίκες, παιδιά, άργυρο και χρυσό, μόνο αφήστε σ' εμένα την πόλη". Τελικά η «*συμβασιλεύουσα πόλις*» της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας καταλήφθηκε οριστικά από τους Οθωμανούς στις 29 Μαρτίου του 1430 έπειτα από ισχυρή πολιορκία τριών ημερών. Ακολούθησε άγρια λαφυραγωγία και αιχμαλωσία των κατοίκων. Οι αιχμάλωτοι υπολογίζονται σε επτά χιλιάδες περίπου. Από αυτούς άλλοι ελευθερώθηκαν αφού εξαγοράστηκαν από συγγενείς και φίλους, άλλοι δε πουλήθηκαν, ενώ μέρος του πληθυσμού είχε ήδη φύγει πριν την άλωση και δεν επανήλθε. Σε όσους ελευθερώθηκαν ο σουλτάνος επέτρεψε να εγκατασταθούν στην πόλη και να διατηρήσουν τις περιουσίες τους, ενώ δήμευσε όσες περιουσίες έμειναν αδέσποτες και τις μοίρασε στους οθωμανούς που εγκαταστάθηκαν στα περίχωρα (Γενητζέ Βαρδάρ). Αρχικά δεν πείραξε τις Εκκλησίες και τις Μονές, αλλά αφού επανήλθε μετά διετία και αφού πλέον είχαν εγκατασταθεί Οθωμανοί στα περίχωρα, κατέσχε Εκκλησίες και Μονές με τις περιουσίες και τα εισοδήματά τους. Τα σπουδαιότερα από αυτά δώρησε σε έμπιστούς του ή μετέβαλε σε τζαμιά και ιεροδιδασκαλεία (μενδρεσέδες). Στους Χριστιανούς

άφησε μόνο τέσσερεις μικρές Εκκλησίες, μεταξύ των οποίων και αυτή του Αγίου Δημητρίου.

Η πτώση της πόλης στους Οθωμανούς συγκλόνισε το Πανελλήνιο και τροφοδότησε το λαϊκό θρήνο (σε συνδυασμό με την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, 23 χρόνια μετά), που αποτυπώθηκε στο πολυτραγουδισμένο δημοτικό άσμα, που άφησε ζωντανό τον πόθο της ελευθερίας και ενέπνευσε τον Κωνσταντίνο Καβάφη, 5 αιώνες αργότερα: Μετά την Οθωμανική κατάκτηση, ο πυρήνας των κατοίκων της πόλης αποτελέστηκε από 1.000 οικογένειες Γιουρούκων που μεταφέρθηκαν από τα Γιαννιτσά και από 1.000 οικογένειες Θεσσαλονικέων που μπόρεσαν να επαναπατριστούν μετά το διασκορπισμό τους. Ο πολυεθνικός χαρακτήρας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η σχετική ανεκτικότητα έναντι των «λαών της Βίβλου» (*ahl al-kitab*), όπως υποδεικνυόταν από τον κυρίαρχο ισλαμικό νόμο, βοήθησαν το 15ο αιώνα στην εγκατάσταση των διωκόμενων από τη βόρεια Ευρώπη και την Ιβηρική χερσόνησο Ιουδαϊκών φύλων. Κατόπιν άδειας εγκατάστασης που τους παραχώρησε ο Σουλτάνος Βαγιαζίτ Β΄ οι Εβραίοι Ασκεναζίμ και Σεφαραδίτες εγκαταστάθηκαν, εκτός Κωνσταντινούπολης σε διάφορες πόλεις της Αυτοκρατορίας και ιδιαίτερα στη Θεσσαλονίκη, όπου έγιναν ευπρόσδεκτοι συμβάλλοντας επιπλέον στον επανεποικισμό έπειτα από την υφιστάμενη ερήμωσή της εξ΄ αιτίας των πολεμικών επιχειρήσεων.

Οι Εβραίοι έκτοτε αποτέλεσαν το κυρίαρχο και οικονομικά εναργέστερο πληθυσμιακό στοιχείο της

πόλης. Έως και το 1912 η Θεσσαλονίκη παρέμεινε ένα μοναδικό, παγκόσμιο φαινόμενο εβραϊκής πόλης και αποκλήθηκε από τους ίδιους τους Ιουδαίους «*Ιερουσαλήμ των Βαλκανίων*» και «*Μητέρα του Ισραήλ*».

Η Θεσσαλονίκη ή *Σελανίκ*, σύμφωνα με την τουρκική παραλλαγή του ονόματός της, συνέχισε καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής της μέσα στα όρια του σουλτανικού κράτους να αποτελεί σημαντικό διοικητικό, οικονομικό και θρησκευτικό κέντρο του με ρόλο παρόμοιο με αυτόν που κατείχε τη βυζαντινή περίοδο. Αναγέρθηκαν συγκροτήματα λουτρών, ισλαμικά μοναστήρια, τεμένη ενώ και αρκετοί χριστιανικοί ναοί μετατράπηκαν σε τόπους μουσουλμανικής λατρείας. Το 1669, ο Γάλλος μοναχός Ρομπέρ ντε Ντρω (Robert De Dreux) επισημαίνει τη Θεσσαλονίκη, ως μια από τις πιο ωραίες και διάσημες πόλεις της Ελλάδας. Το 1737, ο Γάλλος ιερωμένος και συγγραφέας Ζωζέφ ντε λα Πορτ (Joseph de la Porte) ανέφερε ότι η Θεσσαλονίκη αριθμούσε 48 τεμένη, 30 Ελληνικές εκκλησίες και 36 συναγωγές.

Θ. Η λήξη του Ρωσοτουρκικού πολέμου του 1828–1829 επέφερε την ηρεμία στα ευρωπαϊκά εδάφη της Τουρκίας και τη συνακόλουθη οικονομική ανάπτυξη. Το θετικό κλίμα ενέτειναν και οι μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ από το τέλος της δεκαετίας του 1830. Η Θεσσαλονίκη αυξάνει περαιτέρω την εμπορική της δύναμη ενώ παράλληλα ξεκινά η ανοικοδόμηση σημαντικών διοικητικών, εκπαιδευτικών και ιδιωτικών κτηρίων. Τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα παρατηρείται

σημαντική αύξηση του πληθυσμού, που από 50.000 το 1865 φτάνει τις 90.000 το 1880 και τις 120.000 το 1895. Το 1877, ενώ γίνονταν διεθνώς ζυμώσεις που κατέληξαν στη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, Ρουμανικές εφημερίδες δημοσίευαν στατιστικές με Ρουμανικούς πληθυσμούς στη Θεσσαλία, Ήπειρο και Μακεδονία προσπαθώντας να οικειοποιηθούν τους Βλάχους. Στα πλαίσια αυτά εμφάνισαν στατιστική του Ρουμανικού προξενείου στη Θεσσαλονίκη, παρουσιάζοντας τη Θεσσαλονίκη με 20.000 Ρουμανικό πληθυσμό. Ακολούθησαν έντονες αντιδράσεις και επεισόδια που προκάλεσαν οι Έλληνες Θεσσαλονικείς φοιτητές έξω από το Ρουμανικό προξενείο που κατέληξαν σε μεγαλειώδη βουβή παρέλαση (αρκετές χιλιάδες διαδηλωτών) με τερματισμό στο προξενείο της Ρουμανίας. Στη βουβή διαδήλωση συμμετείχαν και εκπρόσωποι της Ισραηλιτικής κοινότητας της πόλης, προκειμένου να υποστηρίξουν την ελληνικότητα του χριστιανικού πληθυσμού της πόλης. Συνέπεια των αντιδράσεων ήταν να εκδόσει ο Οθωμανός βαλής της Θεσσαλονίκης, επίσημη στατιστική που παρουσίαζε τον Ελληνικό πληθυσμό σε 25.000 και να αποπεμφθεί ο Ρουμάνος πρόξενος.

Κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα, οι Θεσσαλονικείς οργανώνονται, ιδρύοντας την Φιλόπτωχο Αδελφότητα Ανδρών Θεσσαλονίκης το 1871 που ανέπτυξε έντονη εθνική δράση. Ο προύχοντας της πόλης Κωνσταντίνος Μάτσας προσπάθησε ήδη από το 1899 να εξοπλίσει τον Ελληνισμό της πόλης, αντιλαμβανόμενος τον επερχόμενο κίνδυνο. Σημαντικοί Θεσσαλονικείς οπλαρχηγοί ήταν ο Γεώργιος Σάββας και ο Γεώργιος Πεντζίκης. Στις 20 Ιανουαρίου

του 1904 πραγματοποιήθηκε μεγάλο αντιβουλγαρικό συλλαλητήριο στην πόλη, με συμμετοχή 6.000 Ελλήνων διαδηλωτών. Έως το 1908, οι Θεσσαλονικείς πέτυχαν να ανατρέψουν τη Βουλγαρική προσπάθεια δημιουργίας πυρήνων Βουλγαρικού πληθυσμού στην πόλη, με τη μεταφορά και εγκατάσταση Βούλγαρων μεταναστών.

I. Μετά την απελευθέρωση του 1912 για αρκετό καιρό διατηρήθηκε η οθωμανική διοικητική δομή της πόλης για να αποφευχθεί η οικονομική και κοινωνική διάλυση της πόλης. Είναι χαρακτηριστικό ότι τις ημέρες μετά την παράδοση της πόλης, η οθωμανική χωροφυλακή συνέχιζε ένοπλη να διατηρεί την τάξη, ενώ ο δήμαρχος Οσμάν Σαΐτ παρέμεινε δήμαρχος, με λίγες διακοπές μέχρι το 1922.

Τον Μάρτιο του 1913 ο Βασιλιάς Γεώργιος ο Α' δολοφονήθηκε στην Θεσσαλονίκη, και την τελευταία στιγμή αποφεύχθηκαν επεισόδια κατά των Μουσουλμάνων και Εβραίων της πόλης στους οποίους αδικώς κινήθηκαν οι πρώτες υποψίες.

Η Ελλάδα δεν συμμετείχε στο Α' Παγκόσμιο Πόλεμο από το ξέσπασμά του παρά τις προσκλήσεις για συμμαχία και από τις δύο αντίπαλες παρατάξεις.

Ωστόσο με δικαιολογία την βοήθεια προς τον Σερβία αλλά και αδιαφορία για την εθνική ανεξαρτησία της Ελλάδας, δυνάμεις της Αντάντ αποβιβάστηκαν στην πόλη τον Οκτώβριο του 1915 με σκοπό να εκβιάσουν την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο. Δημιουργήθηκε το Βαλκανικό

Μέτωπο, που απαρτιζόταν από δεκάδες χιλιάδες άνδρες και είχε σκοπό να παράσχει υποστήριξη προς τη Σερβία και τη Ρωσία. Ο Εθνικός Διχασμός, όπως ονομάστηκε η διαμάχη (1916) ανάμεσα στο Βασιλιά Κωνσταντίνο Β' και τον Ελευθέριο Βενιζέλο αναφορικά με την έξοδο της Ελλάδας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, οδήγησαν στο σχηματισμό δεύτερης κυβέρνησης από το Βενιζέλο, με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Η "Προσωρινή Κυβέρνηση Εθνικής Άμυνας" απαρτιζόταν από το Βενιζέλο, το Δαγκλή και τον Κουντουριώτη, τη λεγόμενη "Τριανδρία". Έτσι, η Ελλάδα εισήλθε στον πόλεμο, στο πλευρό της Αντάντ, οδηγώντας παράλληλα στην εκδίωξη του βασιλιά Κωνσταντίνου Α' υπέρ του γιου του Αλεξάνδρου.

Η μεγάλη πυρκαγιά το 1917 ήταν η χειρότερη καταστροφή που υπέστη η πόλη κατά τα νεότερα χρόνια. Κατέστρεψε ολοσχερώς κτήρια σπάνιας αρχιτεκτονικής αξίας στο κέντρο της πόλης, καταστήματα, εκκλησίες, τζαμιά και συναγωγές και κυρίως χιλιάδες σπίτια αφήνοντας άστεγους 72.000 κατοίκους, και προκάλεσε τεράστια οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα στην πόλη που είχε ήδη επιβαρυνθεί από την συγκέντρωση προσφύγων που προέρχονταν από τις κοντινές εμπόλεμες ζώνες και την υπό Βουλγαρική διοίκηση Θράκη. Στη θέση των κτηρίων αυτών οικοδομήθηκε η νέα πόλη, με βάση σχέδιο που εκπόνησε ο Γάλλος αρχιτέκτονας Ευνές Εμπράρ.

Την περίοδο 1922-1924 στα πλαίσια της Ελληνοτουρκικής Ανταλλαγής Πληθυσμών που συμφωνήθηκε με την Συνθήκη της Λωζάννης, εγκαταστάθηκαν στην πόλη πρόσφυγες από τη Μικρά

Ασία και τον Πόντο. Η εισροή προσφύγων ήταν τόσο έντονη ώστε επέβαλε την ίδρυση νέων, αποκλειστικά προσφυγικών συνοικιών και οικισμών, όπως η Καλαμαριά, ενώ ο μουσουλμανικός πληθυσμός της πόλης συμπεριλήφθηκε στους "ανταλλάξιμους" που υποχρεώθηκαν να μετοικήσουν στην Τουρκία. Στις 3 Οκτωβρίου του 1926 εγκαινιάστηκε η πρώτη Διεθνής Έκθεση της Θεσσαλονίκης.

Σε όλο το διάστημα του μεσοπόλεμου οι κοινωνικές ζυμώσεις που προκλήθηκαν από την ανάμιξη μεγάλου αριθμού προσφύγων και Εβραίων και Ελλήνων εργατών έδωσαν μεγάλη δυναμική στα εργατικά κινήματα, που ήδη ήταν ανεπτυγμένα στην πόλη. Ήδη από το 1908 είχε ιδρυθεί με αρχηγό τον Αβραάμ Μπεναρόγια η σοσιαλιστική οργάνωση Φεντερασιόν, που πρωτοστάτησε στην οργάνωση του συνδικαλιστικού κινήματος και μετέπειτα στην δημιουργία του ΣΕΚΕ/ΚΚΕ. Στην αρχή της δεκαετίας του 1930 και μέχρι την επιβολή της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά, στη Θεσσαλονίκη ήταν συνεχείς οι διαδηλώσεις και απεργίες ομάδων εργατών όπως των καπνεργατών, των τροχιοδρομικών κ.ά. Την ίδια περίοδο εμφανίστηκαν και αρκετές εθνικιστικές/αντισιωνιστικές οργανώσεις ως αντίδραση στην πολυπληθή παρουσία των Εβραίων εργατών, με διάφορα προβλήματα με κυριότερο τον εμπρησμό του Κάμπελ, μιας εβραϊκής φτωχογειτονιάς της Θεσσαλονίκης. Στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η Θεσσαλονίκη καταλήφθηκε από τους Γερμανούς. Οι Εβραίοι περιορίστηκαν στην κοινότητα Χιρς, οι περιουσίες τους δημεύτηκαν και μοιράστηκαν μεταξύ Γερμανών αξιωματικών και

Ελλήνων συνεργατών τους. Τελικά ολόκληρος ο Εβραϊκός πληθυσμός της πόλης οδηγήθηκε στα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Άουσβιτς και του Μπέργκεν-Μπέλσεν. Περίπου 46.000 Εβραίοι της Θεσσαλονίκης εξοντώθηκαν εκείνη την περίοδο. Η απελευθέρωση της πόλης επήλθε στις 27 Οκτωβρίου του 1944.

Στις 10 Φεβρουαρίου 1948 η πόλη δέχθηκε κανονιοβολισμούς από δυνάμεις του ΔΣΕ με αποτέλεσμα 6 νεκρούς αμάχους.

Στις 20 Ιουνίου του 1978 ένας μεγάλος σεισμός επέφερε συνολικά 49 θανάτους και υλικές ζημιές ύψους 1,2 δισ. ευρώ, οι οποίες όμως αποκαταστάθηκαν σύντομα. 220 άνθρωποι τραυματίστηκαν. Ο εν λόγω σεισμός υπήρξε ο πρώτος που έπληξε μεγάλο αστικό κέντρο στην Ελλάδα.

Έπειτα απ' όλα αυτά η Θεσσαλονίκη πήρε τη σημερινή της μορφή. Είναι ένα σπουδαίο πολιτιστικό και οικονομικό κέντρο για όλη την Ελλάδα αλλά και τον κόσμο.

2) Η ιστορία της Παναγούδας

Ο ναός της Παναγίας Γοργοεπηκόου, γνωστότερος ως Παναγούδα, βρίσκεται στη διασταύρωση της οδού Εγνατίας με την οδό Παλαιών Πατρών Γερμανού και είναι αφιερωμένος στη Γέννηση της Θεοτόκου. Ο ναός της Παναγούδας, χτισμένος σε περιοχή με ελληνικό πληθυσμό κατά την Τουρκοκρατία, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της ελληνικής κοινότητας στην πόλη ως την απελευθέρωση (1912). Η παλιά γραπτή μαρτυρία για το ναό της Παναγούδας βρίσκεται σε κώδικα του έτους 1789, όπου αναγράφονται λογαριασμοί (κατάστιχα) της *"εν Θεσσαλονίκη εκκλησίας της Γενεσίου της Θεοτόκου επανομαζομένης Παναγούδας"*, που βρίσκεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη Αθηνών. Η εκκλησία της Παναγίας Γοργοεπηκόου υψώθηκε στη θέση παλαιότερου ναού με την ίδια ονομασία, ο οποίος καταστράφηκε από πυρκαγιά το 1817. Δεν αποκλείεται όμως στον ίδιο ακριβώς χώρο να ήταν κτισμένος και βυζαντινός ναός, πιθανότητα που βασίζεται σε διάφορες ενδείξεις και κυρίως στα σπουδαία βυζαντινά κειμήλια, τα οποία προέρχονται από την Παναγούδα. Το 1819 επισκευάσθηκε *"εκ βάθρων"* ο ναός της Παναγούδας μαζί με τους ναούς του Αγίου Κωνσταντίνου (στο Ιπποδρόμιο που κατεδαφίσθηκε), του Αγίου Αθανασίου, της Νέας Παναγίας (Μεγάλης Παναγίας) και του Αγίου Υπατίου (Παναγίας Δεξιάς, που επίσης κατεδαφίσθηκε). Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας ο ναός της

Παναγούδας υπήρξε μετόχι του Αγίου Όρους (προ του 1789) και -για ένα διάστημα- είχε στη δικαιοδοσία του και το μικρό ναό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα που βρίσκεται ανατολικά. Μάλιστα εκφράζεται η άποψη πως στον ίδιο χώρο υπήρχε η αναφερόμενη από τους περιηγητές *Μονή της Παναγίας Γοργοεπηκόου*, για την οποία κάνει αναφορά ο *Ρώσος μοναχός Ιγνάτιος* από το *Σμολένσκ*, που το 1405 επισκέφθηκε την πόλη. Από πηγές του 12ου, 13ου και 14ου αιώνα γνωρίζουμε ότι στη Θεσσαλονίκη υπήρχε ένα μοναστήρι – ανδρικό αρχικά και στη συνέχεια γυναικείο – που καλούνταν «Βασιλικόν». Το συγκρότημα της βυζαντινής αυτής μονής, σύμφωνα με μία υπόθεση που διατυπώθηκε στη δεκαετία του '90, αναπτυσσόταν ενδεχομένως στη θέση που σήμερα βρίσκεται η Παναγούδα.

1° ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1) Εξωτερική αρχιτεκτονική της Παναγούδας

Η Παναγούδα αποτελεί κι αυτή ένα ναό με ιστορική και αρχιτεκτονική ενότητα και ιδιαίτερη φυσιογνωμία. Ανήκει στον τύπο της τρίκλητης ξυλόστεγης βασιλικής, που επικράτησε στον ελλαδικό χώρο κατά τον 18ο και 19ο αιώνα. Η επικράτηση αυτή ερμηνεύτηκε από ορισμένους μελετητές ως προσπάθεια αναβίωσης παλαιοχριστιανικών προτύπων και σχετίστηκε με τη δράση του πατριάρχη Καλλινίκου του Δ΄. Η γενικευμένη δράση του τύπου, πάντως, πρέπει να θεωρηθεί αποτέλεσμα πολλών συγχρόνως παραγόντων, όπως κατασκευαστικών, λειτουργικών, κοινωνικών και συμβολικών. Δεν έχει νάρθηκα, ούτε όμως, και την τόσο τυπική εσωτερική τοιά (χαγιάτι), που σε σχήμα Π ή Γ περιέχει συνήθως τους μεταβυζαντινούς ναούς. Ανάμεσα στα κοινά τυπολογικά χαρακτηριστικά τους αξίζει να επισημάνουμε την ύπαρξη πρόναου ή προστώου στο δυτικό μέρος του ναού, όπως και την εμφάνιση του γυναικωνίτη, στοιχείου αρκετά όψιμου στις μεταβυζαντινές εκκλησίες. Η δημιουργία του τύπου της βασιλικής με περιστύλιο, οργανικά δεμένο με τον πυρήνα του ναού, μπορεί να ερμηνευτεί κυρίως ως οφειλόμενη σε κατασκευαστικούς λόγους ή και στη συνεχή αύξηση του πληθυσμού. Εκτός από τις μεγαλύτερες διαστάσεις των ναών, την εσωτερική τοιά, τα πολλά και μεγάλα παράθυρα, τις επιμελημένες

τοιχοποιίες, ένα άλλο χαρακτηριστικό αρχιτεκτονικό στοιχείο είναι η κατασκευή των καμπαναριών, η χρήση των οποίων ήταν απαγορευμένη έως τότε.

Αντιπροσωπευτικό δείγμα αποτελεί το κωδωνοστάσιο της , ελεύθερο στο χώρο, σε αντίθεση με άλλα κωδωνοστάσια, που είναι ενσωματωμένα στο ογκομετρικό περίγραμμα του ναού.

2) Εσωτερική αρχιτεκτονική της Παναγούδας

Η αρχιτεκτονική στο εσωτερικό του ναού είναι απλή αλλά εντυπωσιακή. Δεν έχει κάτι το ιδιαίτερο και όλα είναι σχεδιασμένα με απλότητα. Ο ξυλόγλυπτος διάκοσμος, αποτελεί βασική λειτουργική συμπλήρωση. Από τον διάκοσμο αυτό, που αντανακλά με τον πιο θαυμάσιο τρόπο την υποβλητική και καταλυτική ατμόσφαιρα του εσωτερικού, έχουν σωθεί μερικά ανεκτίμητα ξυλόγλυπτα έπιπλα. Στην ίδια τεχνική με το τέμπλο είναι δουλεμένα συνήθως και τα εκκλησιαστικά έπιπλα, οι άμβωνες, οι δεσποτικοί θρόνοι, τα αναλόγια, πολλές φορές δε και τα στασίδια.

2° ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1) Εξωτερική διακόσμηση της Παναγούδας

Το εξωτερικό του ναού είναι λιτά διακοσμημένο. Τα παράθυρα δε είναι ζωγραφισμένα η ψηφιδωτά. Ο ναός δε σκεπάζεται με τρούλο αλλά με σκεπή από κεραμίδια. Το καμπαναριό είναι πολύ λιτό έως καθόλου διακοσμημένο. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το εξωτερικό της Παναγούδας είναι πάρα πολύ απλά διακοσμημένο, παρ' όλα αυτά όμως μας τραβάει το ενδιαφέρον.

2) Εσωτερική διακόσμηση της Παναγούδας

Αναπόσπαστα δεμένη με τη ξυλόστεγη αυτή βασιλική και τον ξυλόγλυπτο διάκοσμό της είναι η οροφή της εκκλησίας, στολισμένη με την τυπική και στα αρχοντικά σπίτια της εποχής διακόσμηση. Στην οροφή βρίσκουμε «μπακλαβωτά» γεωμετρικά σχήματα ή και αραβουργήματα που σχηματίζονται από λεπτούς πήχεις. Στο κέντρο σχηματίζεται πάντα μεγάλος ομφαλός που τονίζεται με σκαλίσματα ή άλλα κοσμήματα. Συμπεραίνουμε ότι η εσωτερική διακόσμηση του ναού είναι πιο λεπτομερής και εντυπωσιακή από αυτή του εξωτερικού του ναού και τραβάει πιο πολύ το ενδιαφέρον ενός επισκέπτη .

3° ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1) Αξιολόγηση της Παναγούδας

Ο ναός της Παναγούδας έχει μια, όχι και τόσο σημαντική για τη Θεσσαλονίκη, φήμη και ιστορία, όμως όπως και να 'χει είναι ένας σημαντικός ναός. Επισκέφθηκα το ναό και μπορώ να πω πως δεν ενθουσιάστηκα ιδιαίτερα. Η αρχιτεκτονική της και η διακόσμηση της ήταν τόσο απλή, που δεν μου έκανε κάτι εντύπωση. Όμως στέκοντας μπροστά σε έναν τέτοιο ναό, ξέροντας ότι είναι ένα μεταβυζαντινό μνημείο με αρκετά σημαντική εξέλιξη και ιστορία δε γίνεται να μη μου τραβήξει έστω και λίγο το ενδιαφέρον μου. Τέλος, συμέρανα ότι η Παναγούδα, ακόμα και τόσο απλή που είναι, είναι ένας σημαντικός ναός και δεν αξίζει να τον παραμελούμε γι' αυτό.

2) Σύγκριση με άλλα μνημεία της εποχής

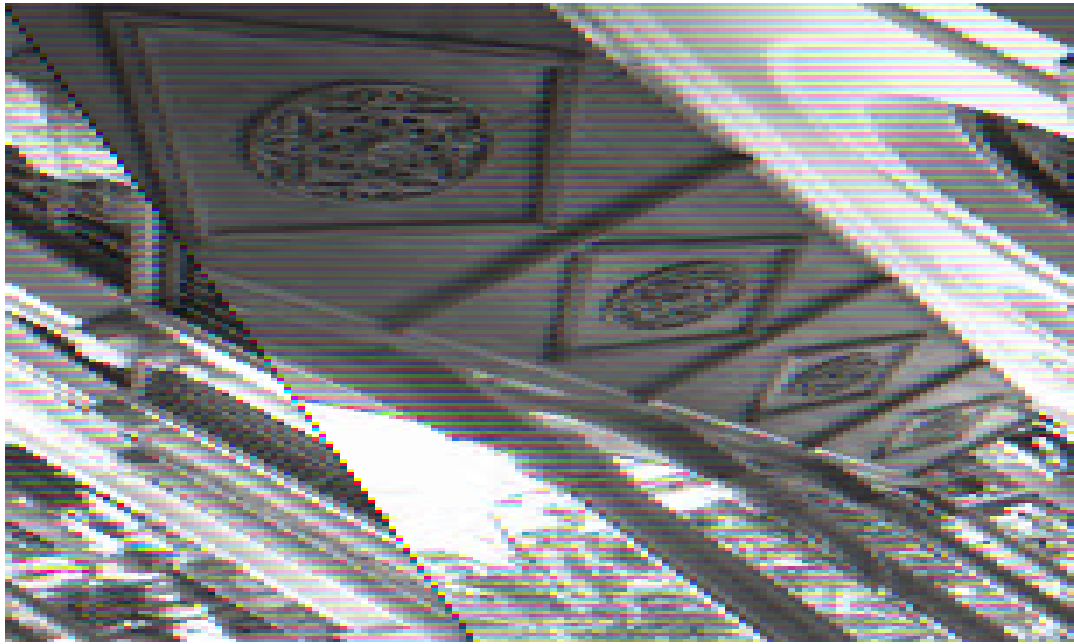
Ανάμεσα στα τόσα σημαντικά και μεγαλοπρεπές αρχαία μνημεία και ναούς της Θεσσαλονίκης, ο ναός της Παναγούδας φαντάζει τόσο ασήμαντος και μικρός. Άλλοι ναοί είναι τόσο όμορφα σχεδιασμένοι αρχιτεκτονικά, έχουν λεπτομερής και πολύ ενδιαφέρουσα διακόσμηση και μια ιστορία χιλιάδων ετών. Παρ' όλα αυτά όμως, ακόμα κι αν η Παναγούδα δεν είναι ένα τόσο σημαντική για τη Θεσσαλονίκη εκκλησία και οι άλλοι ναοί είναι πολύ πιο μεγαλοπρεπής από αυτή, δεν παύει να αποτελεί κι αυτή ένα μικρό

κομμάτι της ιστορίας της Θεσσαλονίκης και αξίζει να τη βλέπουμε κι αυτή όπως κάθε άλλη εκκλησία και ναό.

Φωτογραφίες από την επίσκεψή μου στο ναό της Παναγούδας

Όπως βλέπετε αυτό είναι το εξωτερικό και κύρια είσοδος του ναού.

Αυτό είναι το καμπαναριό του ναού.

Σε αυτή τη φωτογραφία μπορείτε να δείτε το πλάι του ναού και το σχεδιασμό των παραθύρων της.

Αυτό είναι το πίσω μέρος του ναού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%98%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%BA%CE%B7>

<http://wwk.kathimerini.gr/kath/7days/1997/03/30031997.pdf>

<http://www.thessaloniki4all.gr/el/places/%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B2%CF%85%CE%B6%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BD%CE%AE-%CE%B5%CF%80%CE%BF%CF%87%CE%AE/%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%BF%CE%B5%CF%80%CE%AE%CE%BA%CE%BF%CE%BF%CF%82>